

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ЗАХИСТУ ЗАПЛАВНИХ ВОДОЙМ

*Кузьміна Т. М., ст. викладач; Зобенко Є. О., студентка, СумДУ, м. Суми;
Бабко Р. В., ст. наук. співроб, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена
НАН України, м. Київ*

Повноцінне функціонування екосистем рівнинних річок і утримання високого різноманіття їх біоценозів обумовлено наявністю в їх межах системи різнотипних водойм. Однак існує проблема недооцінки ролі водойм заплавного комплексу у функціонуванні руслових підсистем. Серед важливих функцій заплавних водойм варто наголосити на їх ролі у підтриманні рівня води в руслі у маловодні періоди. Крім цього, завдяки специфічним умовам, що формуються у заплавних водоймах, забезпечується розмноження багатьох видів цінних з господарської точки зору організмів. Так, прируслові озера і тимчасові заплавні водойми, що, як правило, залишаються після повені, є місцями нересту більшості туводних риб, у тому числі таких промислових видів як щука, судак, лящ, в'язь, плотва, сазан та інші. У більшості річок України в першій половині 20 ст. ці види були звичайними і формували основу рибного стада, тоді як сьогодні їх запаси багаторазово скоротились. Знищення заплавних водойм, яке відбулося практично по всій території України, стало однією з основних причин зменшення рибних запасів у річках України.

Серед дій, які призвели до скорочення кількості водойм заплавного комплексу і втрати їх природних характеристик, найбільш важливими є:

- осушення заплав і спрямлення русел в ході осушувальної меліорації;
- зарегулювання русел і контроль повеней, внаслідок чого припинилося періодичне поновлення зв'язку заплавних водойм з руслами;
- розорювання заплав і знищення лісів по схилах річкових долин;
- використання заплав як пасовищ, розміщення в заплавах літніх таборів худоби, тваринницьких ферм і т. ін.;
- експансія у заплави капітального будівництва;
- порушення режиму прибережних захисних смуг, передбаченого Водним кодексом України (ВКУ) [1].

Немає сумніву, що у майбутньому перед людиною гостро постане завдання відновлення повноцінних річкових екосистем, які зможуть виконувати функцію джерела чистої прісної води і водних живих ресурсів (ВЖР) без додаткових витрат, яких постійно, у все зростаючих масштабах, вимагають штучні способи очищення води чи вирощування ВЖР. Але якщо завдання відновлення річкових екосистем – справа майбутнього, то дотримання вимог ВКУ є доступним способом вже зараз покращити стан заплавних водойм, зберегти їх і зменшити витрати на їх утримання у стані, прийнятному з точки зору санітарно-епідемічної безпеки і естетичної привабливості.

Особливо гостро проблема збереження і захисту заплавних водойм постає на територіях населених пунктів, де вони нерідко просто знищуються. Ті ж водойми, які залишаються, як правило, використовуються без дотримання вимог ВКУ, згідно з якими навколо озер мають встановлюватися прибережні захисні смуги шириною 100 м (ст. 88 ВКУ) [1]. Хоча в межах прибережних захисних смуг забороняється розорювання земель, садівництво і городництво, а також будівництво будь-яких споруд, у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів (ст. 89 ВКУ) [1], ці водойми часто опиняються на територіях присадибних ділянок, їх береги розкопується аж до лінії води або забудовуються гаражами чи іншими спорудами.

В обхід вимог закону, в містах здійснюється суцільна забудова територій прибережних захисних смуг, знищення дерев і трав'яної рослинності по берегах, що неминуче призводить до швидкого обміління і зникнення озер. У той же час, збереження цих водних об'єктів саме на територіях міст є доцільним і корисним, оскільки забезпечує практично безвитратне підтримання комфортного мікроклімату, особливо в літній період. Літня спека спонукає в містах, позбавлених природних водних об'єктів, будувати дорогі фонтанні комплекси, які потребують постійних капіталовкладень і технічної підтримки. В той час як природне озеро забезпечує сприятливу вологість повітря, є місцем рекреації і при цьому не вимагає коштів на утримання.

Збереження залишкових заплавних водойм на територіях населених пунктів потребує лише незначних зусиль, спрямованих на скорочення об'ємів поверхневих вод, що надходять до водойм. Це забезпечується шляхом відновлення суцільного рослинного покриву в межах прибережних захисних смуг. Досить ефективною є і практика обвалкування водойми. Необхідним заходом є також спорудження повноцінної дощової каналізації для збирання поверхневих стоків і відведення їх на очисні споруди.

Список літератури

1. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 1995, № 24.

Сучасні технології у промисловому виробництві: матеріали науково-технічної конференції викладачів, співробітників, аспірантів і студентів факту технічних систем та енергоефективних технологій, м. Суми, 23-26 квітня 2013 р.: у 2-х ч. / Ред.кол.: О.Г. Гусак, В.Г. Євтухов. - Суми : СумДУ, 2013. - Ч.2. - С. 209-210.